

DOI: 10.31648/kpp.6691

Joanna Lysy

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0002-9960-786X

lysyoanna@gmail.com

Statut szkoły – między legitymizacją praw uczniów a przemocą wobec nich

Wprowadzenie

Przemoc, rozumiana jako wymuszanie na kimś określonych myśli bądź zachowań¹, od lat stanowi podstawowy składnik procesów wychowania. W polskiej literaturze przedmiotu² zauważa się, że przemoc w szkołach staje się coraz bardziej brutalna, co skłania naukowców do podjęcia badań nad formami agresji stosowanej przez młodzież³ oraz jej determinantami, zarówno biologicznymi, jak i psychospołecznymi⁴. Dzieci w szkole mogą być celem ataków i ze strony rówieśników, i dorosłych, jednak konflikty szkolne między uczniami, mimo silnego zaangażowania emocjonalnego, są na ogół jawne i krótkotrwałe⁵. Inaczej sytuacja wygląda z konfliktami pomiędzy uczniem a nauczycielem, te bowiem są długotrwałe i stresogenne, zwłaszcza dla tego pierwszego. Ponadto konflikty te, nawet gdy są bardzo trudne dla dzieci, często są niedostrzegane lub lekceważone przez dorosłych. W przypadku relacji uczeń – nauczyciel istnieje szereg normujących je formalnych opracowań; do powszechnie znanych można zaliczyć Powszechną Deklarację Praw Człó-

¹ I. Obuchowska, *Przemoc w wychowaniu*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1989, nr 4(134), s. 28.

² Z. Majchrzyk, *Nieletni, młodociany, dorośli zabójcy i mordercy*, Warszawa 2004; I. Pospiszyl, *Patologie społeczne, resocjalizacja*, Warszawa 2008.

³ K. Ostrowska, J. Surzykiewicz, *Zachowania agresywne w szkole. Badania porównawcze 1997 i 2003*, Warszawa 2005.

⁴ B. Leśniak, *Formy przemocy wśród gimnazjalistów w opinii uczniów i ich nauczycieli*, [w:] D. Rode (red.), *Problemy jednostki i rodziny w obszarze stosowania prawa. Aspekty psychologiczne*, Warszawa 2016, s. 69.

⁵ M. Dąbrowska-Bąk, *Przemoc w szkole*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1987, nr 2(124), s. 94–110.

wieka⁶, Konwencję o prawach dziecka⁷, a także podstawowe dokumenty prawa oświatowego. Na system prawa polskiego składa się Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁸, umowy międzynarodowe, ustawy oraz rozporządzenia. Źródła prawa tworzą hierarchicznie zbudowany system, co oznacza, że źródła prawa niższych szczebli nie mogą zawierać przepisów sprzecznych z przepisami wyższego rzędu⁹, co dotyczy także hierarchicznej struktury prawa oświatowego, obejmującej prawo europejskie, w tym traktat akcesyjny, Konstytucję Rzeczypospolitej, ustawę o systemie oświaty¹⁰, Kartę nauczyciela¹¹, rozporządzenia dotyczące ustawy o systemie oświaty, miejscowe akty prawa, wewnętrzne regulaminy oraz regulaminy wewnątrzklasowe. Wśród regulaminów wewnątrzszkolnych podstawowym dokumentem jest *statut szkoły*, który określa cel i zadania określonej placówki oraz formalne zasady jej funkcjonowania, a także konkretyzuje prawa i obowiązki członków szkolnej społeczności. Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. wprowadziła powszechny obowiązek posiadania przez szkoły i placówki publiczne i niepubliczne statutów, odchodząc od obowiązkowego w systemie oświaty, centralnie stanowionego, jednolitego statutu. W celu uniknięcia nieporozumień oraz pomieszaniu w statutach najważniejszych zapisów, minister edukacji narodowej opracowuje i publikuje ramowy statut. Jak zaważył jednak Antoni Jeżowski, „rzeczywistość nie zawsze jest odzwierciedleniem litery prawa, a błędy popełniane przez twórców statutów do szkół i placówek oraz przez podmioty szkoły zobowiązane do ich dobrego i zgodnego z celami stosowania nie zawsze są w stanie sprostać oczekiwaniom”¹².

Zawarte w statutach zapisy są sformułowane w trybie atrybutywnym, dzięki czemu wiadomo, jaką nagrodę lub karę wyznaczono za postępowanie (nie)zgodne z regułami. Pojawia się więc pytanie, czy funkcjonujące w poszczególnych placówkach statuty szkolne, z uwagi na poczynione w nich regulacje, stoją na straży praw uczniów czy też są dokumentami legitymizującymi prze-moc?

---

⁶ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) 10 grudnia 1948 r.

⁷ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁹ T. Komorowski, *Prawo oświatowe w praktyce: poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oświaty*, Poznań 1999, s. 12.

¹⁰ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1327).

¹¹ Ustawa Karta nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 2215).

¹² A.J. Jeżowski, *Statut konstytucją szkoły*, Wrocław 2017, s. 13.

Przymus, przemoc i agresja – kluczowe pojęcia

Przemoc często kojarzy się z agresją, dlatego też niektórzy badacze używają tych pojęć zamiennie. Tymczasem *agresją* określa się bezpośrednio lub pośrednio zachowanie, które wykracza poza normy społeczne i u podłoża którego leżą negatywne nastawienia bądź emocje sprawcy. Zaś *przemoc* definiowana jest jako nadużycie albo wykorzystanie swej przewagi fizycznej, emocjonalnej lub sytuacyjnej nad inną osobą, dla uzyskania ważnego dla siebie celu¹³. Może mieć formę *przemocy symbolicznej* – wpisanej w przekaz wzorców zachowań, symboli, jak i znaków zastanej kultury oraz *przemocy strukturalnej* – określającej determinację oraz moc istniejących struktur ekonomicznych, politycznych i społecznych¹⁴. Zarówno przemoc symboliczna, jak strukturalna są ukryte przed świadomością podmiotu, który przyjmuje je jako oczywiste, naturalne i uzasadnione¹⁵. Według Ireny Obuchowskiej sprawca przemocy nie zawsze działa świadomie, używając jej jako skutecznej techniki wychowawczej¹⁶. Z takim rodzajem przemocy mamy do czynienia między innymi w szkole. Przemocy tej nie towarzyszą emocje negatywne, przez co bywa akceptowana, a zniewolenie nią może być nawet pożądane.

W procesie wychowania wraz ze zjawiskiem przemocy współwystępuje *przymus* – jeden z najstarszych sposobów działania społecznego, który ma miejsce wtedy, gdy osoba wyraża swą wolę i w razie oporu popiera ją użyciem środków, jakie ma do dyspozycji. Przymus, na pozór prosty i efektywny, rodzi pokusę eskalacji i często prowadzi do przemocy. Jak podkreśla Maria Dąbrowska-Bąk, bardzo często jest on niezbędny w procesie wychowawczym, ponieważ pomaga uświadomić dziecku, w czym zawiniło lub pobłdziło, a także jednoznacznie oznajmić mu, co jest dobre, a co złe¹⁷.

Chyba trudno sobie wyobrazić szkołę bez przymusu. Już nałożony na uczniów obowiązek szkolny przymusza ich do uczęszczania na zajęcia, siedzenia w klasie z określoną grupą uczniów, uczenia się wszystkiego, co jest objęte podstawą programową. Ponadto odrabianie prac domowych, pisanie sprawdzianów związane jest dla niektórych z przymusem¹⁸. Nauczyciel nie działała pod wpływem silnych, negatywnych emocji, lecz stosuje przemoc w celu realizacji reguł grupowych, zasad i rytuałów obowiązujących w szkole, przy czym intencją jej

¹³ L. Chylewska-Barakat, M. Barakat, *Nie ma magicznych recept przeciw przemocy*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 3, s. 51–58.

¹⁴ Z. Kwieciński, *Przedmowa*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, Kraków 2011, s. 18.

¹⁵ P. Bourdieu, *The logic of practice*, Cambridge 1990, s. 37.

¹⁶ I. Obuchowska, op. cit., s. 28.

¹⁷ M. Dąbrowska-Bąk, *Przemoc w stosunkach wychowawczych szkoły*, [w:] J. Mikulska (red.), *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*, Poznań 2001, s. 68–71.

¹⁸ D. Klus-Stańska, *Paradygmaty dydaktyki. Myśleć teorią o praktyce*, Warszawa 2018, s. 29.

wprowadzania nie jest krzywdzenie fizyczne lub psychiczne uczniów, lecz – jak twierdzi – dobro uczniów.

Jedną z funkcji szkoły jest podejmowanie wobec dzieci i młodzieży oddziaływań adaptacyjnych, mających na celu pokazanie im ich przeszłości, pomoc w jej zrozumieniu, odczytaniu przez pryzmat teraźniejszości i wykorzystania w przyszłych działaniach¹⁹. W realizacji tych zadań przemoc – choćby symboliczna lub strukturalna – pojawia się nieuchronnie, choć – jak pisze Bogusław Śliwerski – nie powinna ona mieć miejsca²⁰. Niewątpliwie coraz rzadziej dochodzi w niej do przemocy fizycznej (aczkolwiek wciąż ma miejsce), gdyż jest „zastępowana” przez nowe kategorie przemocy. Przemoc nauczycieli wobec dzieci oraz przemoc dzieci wobec dzieci zalicza się do najstarszych kategorii przemocy w szkole. Do nowych natomiast – przemoc dzieci wobec nauczycieli, o której coraz częściej słyszymy w mediach oraz przemoc rodziców wobec nauczycieli, polegająca na wywieraniu przez nich psychicznej presji na pedagoga²¹. Narzędziami takiej przemocy są zarówno oszczerstwa, jak i środki formalno-prawne, np. petycje lub skargi do dyrektora szkoły, komórek edukacji urzędu gminy, starostwa albo do kuratorium oświaty.

Krystyna Dymek-Balcerek, analizując zjawisko przemocy, stosuje określenie *miękkie metody przemocy*, oznaczające jej formy pozbawione przemocy fizycznej. Jak wynika z badań, istnieje na nie przyzwolenie młodzieży, dostrzegającej w nich nawet pozytywne konsekwencje, takie jak nauka dyscypliny, szacunku dla starszych, wprowadzanie w twarde realia życia oraz wyrabianie charakteru²².

Koncepcja badań

W odpowiedzi na pytanie, które pojawiło się już na początku artykułu (czy funkcjonujące w poszczególnych placówkach statuty szkolne stoją na straży praw uczniów czy też są dokumentami legitymizującymi przemoc wobec uczących się?), pomocna była analiza dokumentów. Są nimi wszelkie wytwory ludzkie, wyrażające myśl, wizję, misję, osiągnięcie, propozycję odtwarzające rzeczywiste działania lub stan badanej struktury organizacyjnej w formie prawnie, a nawet zwyczajowo sporządzonego zapisu²³. Każda placówka edukacyjna jako instytucja wytwarza i przechowuje różne dokumenty, które do-

¹⁹ Z. Kwieciński, op. cit., s. 18.

²⁰ B. Śliwerski, *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa 2001, s. 68.

²¹ M. Filipiuk, *Problem przemocy w szkole a organ prowadzący szkoły na przykładzie powiatu bialskiego*, Warszawa 2014, s. 28.

²² K. Dymek-Balcerek, *Przemoc w szkole – między lękiem a nadzieją*, [w:] K. Dymek-Balcerek (red.), *Patologie zachowań społecznych – rzeczywistość przełomu wieków XX i XXI*, Radom 2000, s. 12–19.

²³ M.B. Miles, A.M. Huberman, *Analiza danych jakościowych*, Białystok 2000, s. 41–52.

tyczą przeważnie szeroko pojętego systemu zadaniowego i organizacyjno-sprawozdawczego, a jednym z ważniejszych jest jej statut. Zastosowana w jego analizie metoda badania dokumentów polega na gromadzeniu, selekcji, opisie i naukowej interpretacji zawartych w nich zapisów interesujących badacza po to, by ustalić rzeczywisty obraz dokonywanych w tych szkołach formalno-prawnych ustaleń. Z uwagi na przedmiot badania (prawa ucznia określone w statucie) zakres dokumentów poddanych badaniu poszerzono o analizę uwag zapisanych przez nauczycieli w dzienniku elektronicznym. Uznano bowiem, że te uwagi można potraktować jako wykładnię wewnątrzszkolnego prawa oświatowego. Ponadto osobiście skontaktowano się z dyrektorami szkół, a także z wychowawcami z prośbą o udzielenie informacji o liczbie uwag i pochwał, które uczniowie dostają na różnych etapach edukacyjnych w szkole podstawowej. Nauczyciele podali także anonimowo przykłady uwag i pochwał, które zostały wpisane do dziennika elektronicznego. Zastosowana triangulacja źródeł danych miała na celu zwiększanie ich różnorodności, czyli ujmowanie wybranej tematyki z co najmniej kilku punktów widzenia²⁴.

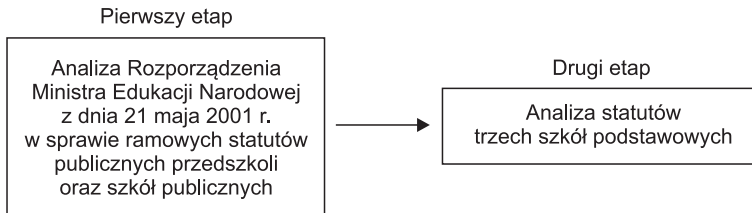
Stosownie do zróżnicowanych źródeł danych, czyli ciał stanowiących obowiązujące uczniów regulacje prawne, analiza dokumentów przebiegła w trzech etapach. Pierwszym było zapoznanie się z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznych przedszkoli oraz szkół publicznych. Dokument ten określa, jak powinien być zbudowany oraz co musi uwzględniać każdy statut publicznej szkoły lub przedszkola. W drugim etapie dokonano analizy statutów trzech szkół podstawowych. Placówki zostały wybrane przypadkowo jednak z uwzględnieniem lokalizacji: pierwsza szkoła znajduje się na wsi, w której mieszka 385 mieszkańców, druga – w miejscowości liczącej 5033 mieszkańców, natomiast trzecia – w mieście liczącym powyżej miliona mieszkańców. Wszystkie te placówki są szkołami publicznymi, dlatego też ich statuty są powszechnie dostępne – zazwyczaj na stronach internetowych. Na podstawie analizy tych dokumentów, dokonano redukcji danych²⁵ i skupiono się przede wszystkim na zapisach związanych z:

- 1) prawami i obowiązkami ucznia,
- 2) nagrodami oraz karami przewidzianymi w poszczególnych szkołach, dopełnionych przez przesłane przez dyrektorów i wychowawców informacje,
- 3) systemem oceniania uczniów – pod uwagę wzięto przede wszystkim ocenę z zachowania.

Trzeci etap analizy dokumentów dotyczył kondensacji danych, czyli wyłonieniu kategorii opisujących prawa uczniów oraz nakładane na nich obowiązki.

²⁴ U. Flick, *Jakość w badaniach jakościowych*, Warszawa 2011, s. 76–97.

²⁵ M.B. Miles, A.M. Huberman, op. cit., s. 11.

Rysunek 1. Przebieg badań i analizy danych

Źródło; opracowanie własne.

Analiza

Pierwszym etapem badań było zapoznanie się z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół²⁶. Analizie poddano załącznik drugi mówiący o ramowych statutach publicznych szkół podstawowych. Dokonując kolejnych redukcji danych, skupiono się tylko na zapisach związanych z punktami wymienionymi wcześniej, czyli na prawach i obowiązkach ucznia, systemie kar i nagród, a także na systemie oceniania.

W § 16 rozporządzenia zaznacza się, że statut każdej szkoły musi określić szczegółowe zasady rekrutacji uczniów do szkoły oraz ich *prawa i obowiązki*, w tym:

- 1) rodzaje *nagród i kar* stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwoływania się od kary; nie mogą być stosowane kary naruszające nietykalność i godność osobistą ucznia,
- 2) przypadki, w których dyrektor szkoły może wystąpić do kuratora oświaty z wnioskiem o przeniesienie ucznia do innej szkoły,
- 3) warunki pobytu w szkole zapewniające uczniom bezpieczeństwo, *ochronę przed przemocą*, uzależnieniami, demoralizacją oraz innymi przejawami patologii społecznej.

Ponadto § 2 ust. 1 pkt 4 zaznacza, że statut szkoły określa szczegółowe zasady wewnątrzszkolnego oceniania uczniów. Zapoznanie się z tym dokumentem, który jest zazwyczaj załącznikiem do statutu, było niezbędne do analizy punktu trzeciego podjętych badań.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. z 2001 r., Nr 61, poz. 624 ze zm.).

Prawa ucznia w przepisach prawa obowiązującego w Polsce

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół²⁷ nakłada obowiązek określenia praw uczniów, jednakże w samym rozporządzeniu nie zostały one wymienione. Każdy uczeń w szkole korzysta ze wszystkich uprawnień określonych w przepisach prawa powszechnie obowiązującego w Polsce. Jak już wspomniano, na system prawa polskiego składają się zarówno umowy międzynarodowe, jak i Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej²⁸, ustawy oraz rozporządzenia, przy czym źródła prawa niższych szczebli nie mogą zawierać przepisów sprzecznych z przepisami wyższego rzędu. Dlatego też dokumenty szkolne muszą być zgodne z innymi przepisami, takimi jak Deklaracja praw dziecka czy Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Siódma zasada deklaracji głosi, że „dziecko ma prawo do nauki; nauka ta jest bezpłatna i obowiązkowa, przynajmniej w zakresie szkoły podstawowej. Dziecko powinno otrzymać takie wychowanie, które podnosi jego kulturę ogólną i umożliwia mu, w warunkach równych szans, rozwinięcie swych zdolności, wyrobienie zdrowego rozsądku oraz poczucia odpowiedzialności moralnej i społecznej, a także stania się pożyteczną jednostką społeczeństwa”²⁹. Podobnie Konstytucja daje uczniom prawo do bezpłatnej nauki w zakresie obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Inne przepisy, takie jak ustawa z 14 grudnia września 2016 r. – Prawo oświatowe³⁰ czy rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach³¹, dają uczniom szereg praw. Analiza zebranych danych pozwoliła na wyłonienie następujących kategorii:

a) prawo do kształcenia:

- prawo do procesu kształcenia zorganizowanego zgodnie z zasadami higieny nauki i pracy umysłowej,
- prawo do zapoznawania się z programem nauczania poszczególnych przedmiotów, z jego treścią, celem i stawianymi wymaganiami na poszczególne oceny,
- prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu,

---

²⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. 1991 r., Nr 95, poz. 425).

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...

²⁹ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1959.html> (dostęp: 20.06.2020).

³⁰ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59).

³¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1280).

- prawo do rocznej oceny celującej z danych zajęć edukacyjnych, jeżeli posiada tytuł laureata lub finalisty konkursów i olimpiad przedmiotowych wskazanych przez kuratora oświaty,
- prawo do tego, aby rodzice zapewнили mu warunki umożliwiające przygotowanie się do zajęć szkolnych,
- prawo do przejawiania własnej aktywności w zdobywaniu wiedzy i umiejętności przy wykorzystaniu wszystkich możliwości szkoły;

b) prawo do pomocy:

- prawo do pomocy społecznej i medycznej gwarantowanej przez szkołę i inne instytucje współpracujące ze szkołą,
- prawo do korzystania z doraźnej i planowanej pomocy pedagogicznej, psychologicznej i innej specjalistycznej gwarantowanej przez szkołę,
- prawo do uzyskania pomocy w przypadku trudności w nauce,
- prawo do dostosowania przez nauczycieli wymagań edukacyjnych na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, do jego indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych;

c) prawo do głosu o sprawach szkoły:

- prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiającego zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań;

d) prawo do godności osobistej:

- prawo do jawnego wyrażania opinii i uzyskania wyjaśnień dotyczących życia szkoły; nie może to jednak uwłaczać niczyjej godności osobistej,
- prawo do podmiotowego i życzliwego traktowania przez nauczycieli i specjalistów w procesie kształcenia, opieki i wychowania oraz udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- prawo do opieki wychowawczej i zapewnienia warunków bezpieczeństwa w czasie pobytu w szkole lub na zajęciach pozaszkolnych organizowanych przez szkołę.

Analiza powstałych kategorii

W statucie każdej szkoły muszą być wymienione prawa uczniów, w tym prawo do właściwej i adekwatnej opieki oraz poszanowania jego odrębności i godności osobistej. Szkoła powinna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków, opierając się na solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności. Dlatego też statuty powinny zawierać zapisy z każdej z wymienionych kategorii.

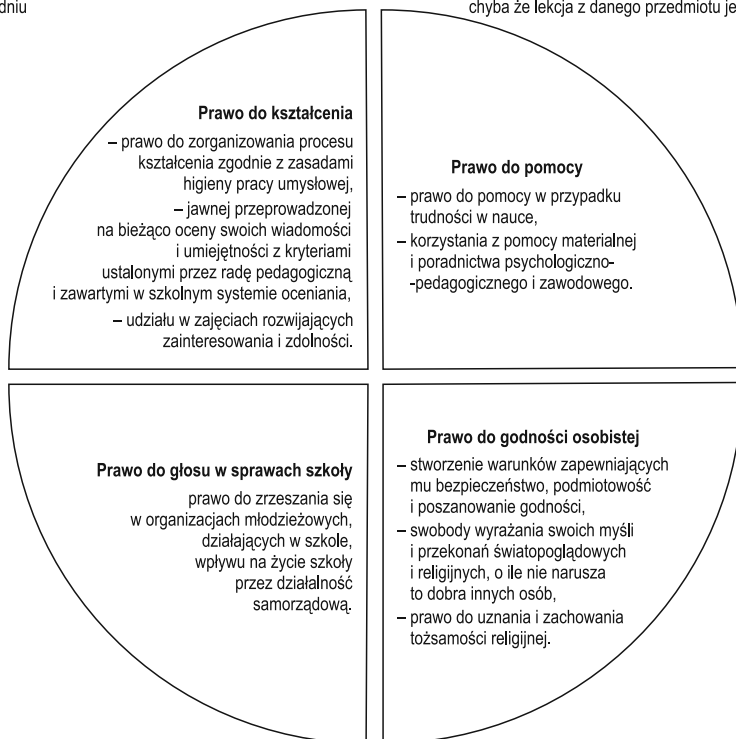
Statuty, które poddano analizie, zbudowane są zgodnie z wymogami podanymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej. Wymienione prawa uczniów nie są sprzeczne z innymi dokumentami obowiązującymi. W statutach

pojawiły się jednak zapisy, które nie były uwzględnione w rozporządzeniu, np. prawo do wolnych od sprawdzianów poniedziałków. Poniżej znajduje się schemat przedstawiający prawa ucznia z podziałem na te uwzględnione w obowiązujących dokumentach, jak te dodatkowe, z którymi zetknięto się w analizowanych statutach.

prawo do wolnych poniedziałków od sprawdzianów i prac klasowych, chyba że lekcja z danego przedmiotu jest raz w tygodniu

prawo do dni wolnych od zadawanych prac domowych na okres ferii i przerw świątecznych oraz sobót i niedziel, chyba że lekcja z danego przedmiotu jest raz w tygodniu

prawo do informacji z tygodniowym wyprzedzeniem o terminie pracy klasowej pisemnej obejmującej dział programu nauczania. W ciągu dnia może odbywać się tylko jedna praca klasowa tego typu, a w ciągu tygodnia nie więcej niż dwie.

prawo do posiadania wyłącznego telefonu komórkowego wyłącznie na własną odpowiedzialność

Rysunek 2. Prawa ucznia w statutach szkolnych

Źródło: opracowanie własne.

Obowiązki ucznia w prawie oświatowym

Wspomniane rozporządzenie w odniesieniu do statutów (podobnie jak prawa uczniów) nakłada obowiązek określenia obowiązków ucznia, nie opisując ich szczegółowo. Ramowy wykaz obowiązków ucznia został natomiast przedstawiony w prawie oświatowym w art. 99. Analiza zebranych danych pozwoliła na wyłonienie następujących kategorii:

a) właściwe zachowanie podczas zajęć edukacyjnych:

- systematyczne i aktywnie uczestniczenie w zajęciach szkolnych,
- punktualne przychodzenie na zajęcia,
- przestrzeganie warunków wnoszenia i korzystania z telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych na terenie szkół;

b) usprawiedliwianie nieobecności na zajęciach edukacyjnych:

- usprawiedliwianie nieobecności w zajęciach u wychowawcy, przedkładając pisemne zwolnienie rodziców w ciągu dwóch tygodni od daty nieobecności,
- w przypadku zwalniania się z zajęć lekcyjnych w dniu obecności – przedłożenie wychowawcy klasy lub nauczycielowi przedmiotu pisemne wyjaśnienie rodziców dotyczące nieobecności,
- uzupełnianie we własnym zakresie zaległości w nauce powstałe w wyniku nieobecności na zajęciach szkolnych;

c) przestrzeganie zasad ubierania się i wyglądu uczniów na terenie szkoły:

- chodzenie do szkoły w mundurku,
- noszenie stroju estetycznego, czystego, stosownego do miejsca (nie plażowy)
  - długość spódnicy i spodnek przynajmniej do połowy uda, koszulki zakrywające ramiona, ze względu na bezpieczeństwo bez biżuterii (dopuszczalne kolczyki przylegające do ucha),
- występowanie w czasie uroczystości szkolnych w stroju galowym,
- dbanie o higienę osobistą i estetykę ubioru,
- posiadanie czystych paznokci bez śladów malowania,
- posiadanie skromnej, odpowiedniej dla ucznia fryzury (włosy naturalne, niefarbowane),
- przychodzenie do szkoły bez makijażu;

d) właściwe zachowanie wobec nauczycieli i innych pracowników szkoły oraz pozostałych uczniów:

- przestrzeganie zasad kultury i współistnienia w odniesieniu do kolegów, nauczycieli i innych pracowników szkoły,
- okazywanie szacunku nauczycielom, wychowawcom oraz pracownikom szkoły,
- stwarzanie atmosfery wzajemnej życzliwości, pomaganie słabszym,
- pomaganie młodszym kolegom, koleżankom (w szatni, w stołówce);
- wykonywanie poleceń wszystkich pracowników szkoły;

e) dbanie o bezpieczeństwo i porządek:

- dbanie o własne życie, zdrowie i higienę oraz rozwój,
- dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i kolegów,
- przeciwdziałanie wszelkim przejawom przemocy i brutalności,
- wystrzeganie się wszelkich szkodliwych nałogów,
- dbanie o wspólne dobro, ład i porządek w szkole,
- pozostawianie odzieży wierzchniej w szatni, zmienianie obuwia oraz dbanie o czystość i porządek w szatni,

- dbanie o to, by swym postępowaniem nie stwarzać zagrożenia wypadku wobec siebie i innych osób,
- zachowywanie wszelkie środków bezpieczeństwa: wykonywanie poleceń nauczycieli dyżurujących i uczniów dyżurujących, niebieganie, niepopychanie się, układanie teczek w ładzie przed salą lekcyjną, rozmawianie spokojne i bez krzyku, po dzwonku ustawianie się parami przed salą lekcyjną, czekanie na przyjscie nauczyciela, zachowanie szczególną ostrożność w okresie zimy,
- przebywanie na terenie szkoły od czasu od rozpoczęcia lekcji aż do ich zakończenia,
- zawiadamianie dyrektora szkoły, wychowawcę klasy lub innego pracownika o każdym wypadku, jaki zdarzył się uczniowi lub pracownikowi szkoły, uszkodzeniach sprzętu lub urządzeń, zauważonej kradzieży mienia szkolnego oraz pożarze na terenie szkoły.

Analiza powstałych kategorii

Analiza wybranych statutów wykazała szeroki wachlarz obowiązków uczniów zarówno nawiązujących do pięciu punktów zawartych w prawie oświatowym, jak i z nimi niezwiązanymi. We współczesnej szkole coraz częściej podnoszony na radach pedagogicznych i zebraniach jest problem związany z używaniem dzieci telefonów komórkowych, dlatego też wiele szkół ogólnie określa zasady korzystania z nich na terenie szkoły. Przede wszystkim podczas zajęć uczniowie nie mogą używać telefonów. Zakaz ten obowiązuje bardzo często także podczas przerw. Zarówno w statucie szkoły znajdującej się w małej miejscowości, jak i statucie szkoły miejskiej znalazł się zapis z tym związany. W mniejszych placówkach (w przypadku badań – w szkole znajdującej się na wsi) uczniowie po wejściu do szkoły zobowiązani są oddać telefon na czas zajęć do sekretariatu; telefon odbierają, wychodząc ze szkoły.

Bardzo dużo wątpliwości budzi w statutach zapis związany z odpowiednim strojem szkolnym, o którym jest mowa zarówno w obowiązkach ucznia, jak i w systemie kar i nagród. W jednym ze statutów szkoły podstawowej autorka spotkała się z zapisem:

Ubiór szkolny ucznia musi być czysty i uprządkowany, nieopinający sylwetki i nieobwisły, zasłaniający ramiona, brzuch i nogi powyżej kolan, posiadający prosty fason, pozbawiony wszelkiego rodzaju ozdób i biżuterii, w którym dominuje spokojna kolorystyka z wesołymi akcentami w postaci dyskretnej aplikacji i nadruków. Całość stroju uczniowskiego uzupełniają czyste i uczesane włosy, w naturalnych kolorach – długie włosy dziewcząt są związane lub splecione, półdługie nie zasłaniają oczu i twarzy; i czyste włosy chłopców są krótkie, długie natomiast związane są gumką z tyłu głowy.

Rygorystycznie narzucone wymogi związane z wyglądem i ubiorem przyczyniają się do naruszania indywidualności i kreatywności młodych ludzi. Dość często ten zapis jest kierowany do rodziców, bo to oni kupują dzieciom ubrania. Ale już za „niewłaściwy” zakup karani są uczniowie, a nie dorośli, mimo że to oni decydują, co zakładają i jak są uczesane ich dzieci. Tak więc kolejny raz mamy do czynienia z nakładaniem kary na uczniów za decyzje rodziców lub opiekunów.

Z drugiej strony, zapis związany ze strojem szkolnym obowiązuje nie tylko najmłodszych, ale także nastolatków, którzy właśnie przez ubiór często wyrażają siebie. W niektórych szkołach spektrum zakazów może być bardzo szerokie, jak możemy przeczytać w artykule Kamila Sikory: „Często spotykane jest wymaganie utrzymania stroju w kolorach szkoły. Wówczas koszule, swetry, bluzy, a w okresie letnim t-shirty obowiązkowo muszą być np. granatowe (...). Bywają szkoły, w których nie wolno nosić kolorowych ubrań, a stroje uczniów przypominają te z konduktu żałobnego”³². Mimo że autorzy tych restrykcyjnych zasad tłumaczą je dobrem dzieci, wychodząc z założenia, że w szkole najważniejsza jest nauka, a wygląd powinien zejść na drugi plan, bo dzięki skromnemu ubraniu uczniowie się nie rozpraszają, to jednak takie nakazy i zakazy coraz częściej przyczyniają się do buntu. Przesadne uszczegółowienie przez szkoły zapisów ministerialnych może być odbierane jako stosowanie przez szkoły działań opresywnych. Jak już wcześniej podkreślono, coraz częściej w szkole z uczniami nikt nie rozmawia i nie tłumaczy im podjętych decyzji, wprowadzonych regulacji. Przez ten brak dialogu dochodzi do niezrozumienia, a następnie do oporu, który widoczny jest także w tym przypadku.

Do obowiązków ucznia należy systematyczne uczęszczanie na lekcje oraz usprawiedliwianie nieobecności. Frekwencja wiąże się także z systemem kar i nagród w dokumentach szkolnych. Uczniowie dostają na koniec roku szkolnego nagrody za tak zwaną stuprocentową frekwencję. Chęć zdobycia nagrody powoduje, że uczniowie często przychodzą na zajęcia mimo choroby czy złego samopoczucia. Karani są natomiast za nieusprawiedliwienie w odpowiednim terminie nieobecności na lekcjach. Kara za nieprzestrzeganie tego obowiązku związana jest zazwyczaj z obniżeniem oceny z zachowania. Należy zaznaczyć, że uczniowie niepełnoletni nie mogą sami usprawiedliwiać swoich nieobecności. Tak więc w tym przypadku dzieci ponoszą kary za zaniedbanie swoich rodziców bądź opiekunów. W jednym z dzienników autorka spotkała się także z uwagą: „Nieobecność na zajęciach wyrównawczych. Brak informacji o zwolnieniu z zajęć przez rodzica”. Uwaga ta na koniec roku szkolnego została zmieniona na punkty ujemne i w konsekwencji obniżyła uczniowi ocenę z zachowania.

---

³² K. Sikora, *Jak się ubrać na oficjalną uroczystość? „W szkołach jest coraz gorzej” – głębokie dekolty, mini, kwieciste koszule*, <https://natemat.pl/21133,jak-sie-ubrac-na-oficjalna-uroczystosc-w-szkolach-jest-coraz-gorzej-glebokie-dekolty-mini-kweciste-koszule> (dostęp: 10.05.2019).

Wyróżnienia, nagrody i kary według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej

W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów szkół i przedszkoli zaznaczono, że w każdym statucie powinny zostać wymienione rodzaje nagród i kar stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwoływania się od kary. Analiza przykładowych statutów pokazała, że uczniowie mogą otrzymać wyróżnienie zarówno za rzetelną naukę, wybitne osiągnięcia, a także za wzorową postawę i kulturę osobistą czy dzielność i odwagę. Rodzaj nagród, które uczeń może otrzymać, to pochwała wychowawcy lub nauczyciela wobec klasy lub pochwała dyrektora wobec całej szkoły lub grupy wiekowej. Jednocześnie fakt przyznawania pochwały odnotowuje się w dzienniku elektronicznym w odpowiedniej zakładce, a pochwały dyrektora w protokole rady pedagogicznej (pochwała zostaje podana także do wiadomości rodziców).

Za wysokie wyniki w nauce na koniec roku szkolnego uczeń może otrzymać inny rodzaj nagrody, na przykład nagrodę burmistrza dla najlepszego absolwenta czy list pochwalny od burmistrza. W niektórych szkołach rodzice uczniów wyróżniających się w nauce otrzymują list gratulacyjny dla rodziców na koniec roku szkolnego.

Uczniowie mogą natomiast zostać ukarani za nieprzestrzeganie regulaminu szkolnego, łamanie ustalonych zasad i porządku w czasie lekcji czy zachowanie zagrażające bezpieczeństwu, zdrowiu lub życiu innych bądź własnemu. Kary, które obowiązują w szkołach to:

- upomnienie wychowawcy klasy lub nauczyciela z wpisem do dziennika elektronicznego,
- rozmowa wychowawcy i pedagoga z rodzicami,
- rozmowa z dyrektorem w obecności klasy i wychowawcy,
- zawieszenie prawa do udziału w imprezach klasowych lub szkolnych oraz reprezentowania szkoły na czas określony,
- pozbawienie funkcji pełnionych w klasie lub szkole,
- wykonywanie drobnych prac porządkowych na terenie szkoły (po uzgodnieniu z rodzicami),
- przeniesienie do innej klasy uchwałą rady pedagogicznej, gdy uczeń stwarza zagrożenie dla zdrowia i życia innych i ma demoralizujący wpływ na pozostałych uczniów,
- przeniesienie do innej szkoły uchwałą rady pedagogicznej, gdy uczeń stwarza zagrożenie dla zdrowia i życia innych i ma demoralizujący wpływ na pozostałych uczniów.

Z systemem kar i nagród w szkole związane są przede wszystkim oceny, które uczniowie dostają zarówno za wyniki w nauce, jak i za zachowanie. W tym celu autorka zapoznała się z wewnątrzszkolnymi systemami oceniania.

Na uwagę zasługuje fakt, że do wszystkich analizowanych statutów został załączony regulamin oceniania zachowania. Na początku roku szkolnego wychowawca klasy zobowiązany jest poinformować uczniów oraz ich rodziców o warunkach i sposobie oraz kryteriach oceniania zachowania. Natomiast nauczyciele w ciągu roku szkolnego w dzienniku elektronicznym wpisują zarówno pozytywne, jak i negatywne spostrzeżenia o zachowaniu ucznia, jego funkcjonowaniu w środowisku szkolnym, respektowaniu zasad współżycia społecznego i ogólnie przyjętych norm etycznych.

W szkołach, których statuty zostały przeanalizowane, funkcjonuje zasada punktowa oceniania uczniów z zachowania. Zasady są podobne – na początku roku uczniowie dostają kredyt 100 punktów, który jest równoważnością oceny dobrej. W ciągu półroczna uczeń może go zwiększyć lub zmniejszyć, co odpowiadać będzie wyższej lub niższej ocenie zachowania. Każdemu konkretnemu zachowaniu – pozytywnemu lub negatywnemu – przydzielana jest odpowiednia liczba punktów. Zwiększenie liczby punktów lub ich utratę potwierdza się wpisem do dziennika elektronicznego – zazwyczaj w formie uwagi lub pochwały w specjalnej zakładce. Na tej podstawie podczas wystawiania proponowanej oceny zachowania śródrocznej lub rocznej wychowawca informuje ucznia o liczbie punktów i proponowanej ocenie. Ocenę punktową przelicza się na stopnie według skali.

Podobnie sytuacja wygląda z wystawianiem ocen za osiągnięcia szkolne. W dziennikach elektronicznych została wprowadzona waga ocen oraz bardzo szczegółowe wyliczenie średniej, które często decyduje o ocenie na koniec semestru czy roku szkolnego. W statutach wprowadzono zapis: „poszczególnym formom kontroli wiedzy i umiejętności uczniów przyporządkowano wagi”.

Interpretacja

W większości statutów bardzo często powtarzającym się terminem jest *kontrola*. W każdej szkole uczniowie są systematycznie kontrolowani. Nauczyciele sprawdzają ich wiedzę, umiejętności, a także kontrolują ich zachowanie. Jak zauważył Bogusław Śliwerski, przez ciągłą kontrolę „każdy czuje się w szkole zagrożony, niepewny swojej pozycji, nieufny wobec siebie i swoich najbliższych. Między ludźmi powstał mur urzeczowienia, zależności, napięcia i chłodu emocjonalnego”³³. We współczesnej szkole kontrola jest także związana z wpisem do dziennika elektronicznego. Dzięki tej nowoczesnej metodzie rodzice od razu są informowani o spóźnieniu czy nieobecności swojego dziecka na lekcji, o każdej ocenie, ale także o pozytywnym bądź też negatywnym za-

³³ B. Śliwerski, T. Szkudlarek, *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*, Kraków 1991, s. 97.

chowaniu – cokolwiek ono według nauczyciela oznacza. W statutach można spotkać się z punktem związanym z obowiązkiem nauczyciela do wpisywania uwag dodatnich i ujemnych dotyczących zachowania ucznia. Rodzice dowiadują się o nim z lektury w zakładce *uwagi*. W wielu szkołach pod koniec semestru uwagi i pochwały zostają zamieniane na punkty i mają wpływ na ocenę końcową z zachowania. Przeglądając przykładowe zapisy z dzienników elektronicznych, które autorka otrzymała od wychowawców, zauważono spore dysproporcje w liczbie uwag w stosunku do liczby pochwał.

W nauczaniu początkowym, przede wszystkim w klasie pierwszej, uczniowie dopiero poznają zasady obowiązujące w szkole, dlatego też rzadziej dostają uwagi. Przykładowo: w jednej ze szkół, wśród pierwszoklasistów podczas pracy przez cały rok szkolny, uczeń dostał jedną pochwałę i cztery uwagi. Najczęstsze zastrzeżenia do zachowania najmłodszych uczniów, to: „uczeń nie pisze w zeszytach”, „nie wykonuje poleceń nauczyciela”, „rusza przedmioty na półkach”, „przeszkadza kolegom”. Liczba zapisów w dzienniku elektronicznym wzrasta wraz z wiekiem uczniów. Już w klasie drugiej szkoły podstawowej autorka spotkała ucznia, który w roku szkolnym dostał aż dwanaście uwag i pięć pochwał. Należy jednak zauważyć, że wszystkie pochwały były związane z zaangażowaniem dziecka i jego rodziców czy opiekunów w wolontariat oraz akcje charytatywne organizowane na terenie szkoły, a nie z jego zachowaniem na lekcjach, na przykład: „uczeń przyniósł makulaturę” lub „przyniósł karmę dla piesków ze schroniska”. Najczęstsze uwagi wśród uczniów klasy drugiej to: „niegrzecznie odpowiada na uwagi skierowane pod jego adresem”, „uczeń wykrzykuje, że nienawidzi szkoły”, „na głos prowadził konwersację”, „pokazał język”, „rozkręcał swoje pióro”, „reaguje złością na zwróconą mu uwagę”. Po nauczaniu początkowym ilość uwag jest liczniejsza. Już w klasie czwartej można spotkać ucznia, który w roku szkolnym otrzymał aż 39 uwag oraz 4 pochwały.

Skąd ta dysproporcja między uwagami a pochwałami? Pierwszym i najważniejszym obowiązkiem ucznia, według statutu, jest właściwe zachowanie podczas zajęć edukacyjnych, dlatego też dla nauczycieli odpowiednie zachowanie jest czymś normalnym, więc niezaskakującym na pochwałę; czymś oczywistym, więc niezauważalnym. Inaczej sytuacja wygląda z uwagami. Nawet drobne pomyłki są bardzo często wychwytywane i odnotowywane. W wielu przypadkach stosowaną dawniej „rozmowę wychowawczą” z uczniem, dziś zastępuje wpisanie uwagi, która jest widoczna w dzienniku przez cały rok szkolny. Wydawać się może, że współczesne dzieci zostały pozbawione możliwości popełniania błędów³⁴. Jacek Woroniecki podkreśla, że nie na każde drobne uchybienia trzeba reagować. Należy przede wszystkim być czujnym na wykroczenia wpływające ze złego nawyku, świadczące o niewyrobionej, nie dość dobrej albo co gorsza – złej woli³⁵.

³⁴ D. Klus-Stańska, *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Olsztyn 2000, s. 61–74.

³⁵ J. Woroniecki, *W szkole wychowania: teksty wybrane*. Lublin 2008, s. 25.

Kierując się obecnymi zasadami, uczeń nie ma prawa zrobić niczego źle. Nieodpowiednie zachowanie, które nie jest aktem złej woli, często jest dla dziecka niezrozumiałe. Ponadto często uczeń pozbawiony jest prawa do poprawienia swojego błędu. Natychmiastowa kara w formie uwagi zastąpiła spokojną rozmowę z dorosłym. Dzieci nie są zachęcane do korzystnych zmian, a nauczyciele często są dla nich niewyrozumiali. Świadczą o tym między innymi zastrzeżenia skierowane do uczniów najmłodszych, takie jak: „uczeń leży na ławce i mówi, że jest zmęczony”.

Na szczególną uwagę zasługują także zapisy w dzienniku elektronicznym, które nie są związane ze złymi nawykami dzieci, a z zaniedbaniami ich opiekunów. Dzieci rozpoczynające naukę w szkole mają prawo zapomnieć książki czy piórnika. Uwaga związana z brakiem zeszytu powinna być zastąpiona informacją do opiekunów. Podobnie czwartoklasista nie powinien dostać kary, za to, że rodzice nie kupili mu cyrkla na lekcje matematyki, o czym świadczy poniższa uwaga: „Brak cyrkla. W czasie lekcji organizacyjnej uczniowie otrzymali informację o przyrządach na lekcje matematyki, na zakup których dostali 1,5 miesiąca”.

Szczegółowej kontroli podlega w szkole także uczenie się dzieci, zwłaszcza zwraca się uwagę na ich osiągnięcia. Widoczna jest tendencja do oceniania dzieci za wszystko – od aktywności (czyli zgłaszania się), pracy na lekcji, pracy w grupie, prac domowych, kartkówek po sprawdziany. W niektórych szkołach, zgodnie z zapisem w wewnątrzszkolnym systemie oceniania (elementu statutu szkoły), ocenie podlegają również diagnozy czy egzaminy próbne: „za sprawdziany uznaje się także diagnozy przeprowadzane przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów”. Należy zauważyć, że różnica w zakresie materiału jest znacząca, gdyż „sprawdzian zapowiedziany obejmuje materiał maksymalnie trzech ostatnich lekcji/ tematów” – jak można przeczytać w tym samym dokumencie.

Uczniowie przyzwyczajani są do ocen już od samego początku swojej edukacji. Mimo że w nauczaniu początkowym obowiązuje ocena opisowa, w większości szkół występuje ona tylko pod koniec semestru. W roku szkolnym oceny bieżące wyrażane są w skali od 1 do 6. Według zapisu w jednym ze statutów możemy przeczytać: „Oceny bieżące informują uczniów i rodziców o stopniu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności. Pomogą one w poprawnym zredagowaniu śródrocznej i rocznej oceny opisowej”.

Obecnie rola oceniania znacząco wzrosła, a według uczniów stało się ono celem uczęszczania do szkoły. Waga ocen w połączeniu z zapisem, że uczeń może poprawiać tylko ocenę niedostateczną bądź też tylko jedną ocenę w semestrze, kolejny raz pozbawia dzieci możliwości popełniania błędów. Wystawiając oceny, nauczyciele powinni pamiętać, że nie mogą one być wyrokiem, etykietą czy środkiem wychowawczym. Uczniowie powinni rozumieć oceny jako oszacowanie poziomu osiągnięć, które jest pomocne w samoregulacji ich wysiłku³⁶.

³⁶ B. Niemierko, *Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym*, Sopot 2018, s. 41.

Rola nauczyciela

Po zapoznaniu się z przykładowymi statutami oraz z uwagami wpisywanymi przez nauczycieli do dziennika, zauważono, że we współczesnej szkole doszło do zmiany roli nauczyciela. Obliczanie punktów, wyliczanie średnich, tworzenie tabeli z dokładnym zestawieniem jak największej liczby przewinień, które uczeń może popełnić (tak, aby za każde ewentualne zachowanie znalazły się punkty w statucie) zwiększyło biurokrację, która często zastępuje albo wręcz utrudnia wcześniejsze relacje nauczyciel – uczeń. Praca nauczyciela coraz częściej w wielu aspektach przypomina pracę księgowych czy policjanta wypisującego mandat. Mimo że w rozmowie z nauczycielami wielokrotnie pojawia się temat związany z podmiotowym traktowaniem uczniów zamiast zwróceniem uwagi na jego potrzeby, przeżycia i problemy, to jednak taki system oceniania jest z tym sprzeczny. Nie można zapomnieć, że nauczanie to dialog pomiędzy wychowawcą i wychowanymi, a nie sumą czy różnicą punktów.

Z drugiej jednak strony szkolne przepisy zobowiązują nauczyciela do oceniania, które nie wzbudzi niepewności zarówno wśród uczniów, jak i ich rodziców. System punktowy jest rozwiązaniem często występujących konfliktów. Już sam zapis w statucie szkoły, nakładający obowiązek na nauczyciela systematycznego wpisywania uwag dodatnich i ujemnych dotyczących zachowania ucznia, uniemożliwia inne podejście. Nawijając do przemocy wywieranej na nauczyciela przez rodziców, liczba wpisanych uwag, określanie wagi każdej oceny czy też skrupulatne obliczanie średniej uzasadniająca wystawioną ocenę czy opinię nauczyciela, jest wręcz niepodważalnym dowodem w sprawie w razie skargi rodziców. Tylko gdzie w tych obliczeniach i zapisach statutowych jest człowiek – nasz uczeń?

Zakończenie

Statut jest najważniejszym dokumentem wewnątrzszkolnym, który reguluje życie szkoły i zawiera informacje dotyczące wszystkich dziedzin działalności placówki. Oprócz podstawowych informacji, takich jak nazwa szkoły, numer porządkowy i imię (jeśli szkoła takowe posiada), siedziba szkoły i informacje dotyczące organu prowadzącego, statut szkoły określa także cele i zadania, a także sposób organizacji szkoły. Ważnym rozdziałem każdego statutu są informacje o prawach i obowiązkach uczniów oraz o systemie funkcjonujących kar i nagród. W związku z tym, że statut jest najważniejszym dokumentem obowiązującym całą społeczność szkolną, istotne jest zadbanie o to, by dokument ten był opracowany rzetelnie i jednoznacznie określał reguły obowiązujące w szkole. W przeciwnym wypadku dokument ten jest niewystarczającym zabezpieczeniem przed krzywdzeniem uczniów w szkole, stoso-

waniem wobec uczniów przemocy, w istocie będącej wyrazem bezradności, nienawiści lub stereotypów³⁷.

Szkoła jest przestrzenią przemocy psychicznej, strukturalnej i symbolicznej. Z jednej strony wypełnianie obowiązków ucznia jest bardzo istotne dla sprawnego funkcjonowania instytucji i szkolnej rzeczywistości. Jednakże bierne poddanie się cudzej kontroli, która bardzo często jest nadmierna, wypacza osobowość, zniekształca rozumienie świata, czyniąc z przemocy immanentną cechą. Stałe i niezmiennie rygor, które uczniowie muszą przestrzegać, ciągle kary nakładane za najmniejsze przewinienia w połączeniu przemęceniem dzieci pozbawionych zrozumienia i indywidualnego podejścia rodzi liczne konflikty oraz budzi niechęć. Rozwój i normalne funkcjonowanie osobowości dzieci są nie do pogodzenia z ciągłą kontrolą, przymusem czy przemocą, gdyż wykluczają one autonomię. W szkole przemoc negatywnie wpływa na praktykę wychowawczą i niszczy jej rezultaty. Staje się ona bardzo poważnym problemem wówczas, gdy w prawie oświatowym znajduje swoją legitymizację.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bourdieu P., *The logic of practice*, Cambridge 1990.
- Chylewska-Barakat L., Barakat M., *Nie ma magicznych recept przeciw przemocy*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 3.
- Dąbrowska-Bąk M., *Przemoc w stosunkach wychowawczych szkoły*, [w:] J. Mikulska (red.), *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*, Poznań 2001.
- Dąbrowska-Bąk M., *Przemoc w szkole*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1987, nr 2(124).
- Dymek-Balcerek K., *Przemoc w szkole – między lękiem a nadzieją*, [w:] K. Dymek-Balcerek (red.), *Patologie zachowań społecznych – rzeczywistość przelotów wieków XX i XXI*, Radom 2000.
- Filipiuk M., *Problem przemocy w szkole a organ prowadzący szkoły na przykładzie powiatu bialskiego*, Warszawa 2014.
- Flick U., *Jakość w badaniach jakościowych*, Warszawa 2011.
- Jeżowski A.J., *Statut konstytucją szkoły*, Wrocław 2017.
- Klus-Stańska D., *Konstruowanie wiedzy w szkole*, Olsztyn 2000.
- Klus-Stańska D., *Paradygmaty dydaktyki. Myśleć teorią o praktyce*, Warszawa 2018.
- Komorowski T., *Prawo oświatowe w praktyce: poradnik dla nauczycieli i kadry kierowniczej oświaty*, Poznań 1999.
- Kwieciński Z., *Przedmowa*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, Kraków 2011.
- Leśniak B., *Formy przemocy wśród gimnazjalistów w opinii uczniów i ich nauczycieli*, [w:] D. Rode (red.), *Problemy jednostki i rodziny w obszarze stosowania prawa. Aspekty psychologiczne*, Warszawa 2016.
- Majchrzyk Z., *Nieletni, młodociany, dorośli zabójcy i mordercy*, Warszawa 2004.

³⁷ I. Obuchowska, op. cit., s. 28.

- Miles M.B., Huberman A.M., *Analiza danych jakościowych*, Białystok 2000.
- Niemierko B., *Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym*, Sopot 2018.
- Obuchowska I., *Przemoc w wychowaniu*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1989, nr 4(134).
- Ostrowska K., Surzykiewicz J., *Zachowania agresywne w szkole. Badania porównawcze 1997 i 2003*, Warszawa 2005.
- Pospiszyl I., *Patologie społeczne, resocjalizacja*, Warszawa 2008.
- Śliwerski B., *Program wychowawczy szkoły*, Warszawa 2001.
- Śliwerski B., T. Szkudlarek T., *Wyzwania pedagogiki krytycznej i antypedagogiki*, Kraków 1991.
- Woroniecki J., *W szkole wychowania: teksty wybrane*. Lublin 2008.

Źródła prawa

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) 10 grudnia 1948 r.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. z 2001 r., Nr 61, poz. 624 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. 1991 r., Nr 95, poz. 425).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1280).
- Ustawa Karta nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 2215).
- Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1327).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59).

Inne źródła

- <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1959.html>.
- Sikora K., *Jak się ubrać na oficjalną uroczystość? „W szkołach jest coraz gorzej” – głębokie dekolty, mini, kwieciste koszule*, <https://natemat.pl/21133,jak-sie-ubrac-na-oficjalna-uroczystosc-w-szkolach-jest-coraz-gorzej-glebokie-dekolty-mini-kwieciste-koszule>.

Statute of Polish schools – legitimacy of students’ law or violence against them

Summary

The main issue addressed in this paper is a statute of Polish schools as a document in which students’ rights and violence are described, also according

to them. Nowadays, there are many research connected to the violence in schools, however, these research are mostly focused on the violence between pupils or students. What about violence which is present in formal documents describing school's rules and law? As an example, I would like to present some points from the school's statute connected with students' rights and responsibilities as well as system of penalties and prizes.

Key words: violence, school legislation, school statute.